

☘ An Lúibín ☘

20 Nollaig 2014

Gmail i nGaeilge

Is féidir feidhm as Gaeilge anois le Gmail, ríomhphost Google. Is é an Ghaeilge an ceann is deireanaí de 72 ‘supported languages’ atá ann.

An tOllamh Kevin Scannell ó Ollscoil St Louis in Missouri a spreag an tionscadal seo. Tá suim mhór aige i teangacha neamhfhorleathana agus suim ar leith aige sna teangacha Ceilteacha. Cheap sé seiceálaithe litrithe agus gramadaí agus stórchiste leictreonach don Ghaeilge, agus tá sé i gceannas na foirne a sholáthraíonn áiseanna foinse oscailte Gaeilge, leithéidí Firefox agus LibreOffice. I gcás Gmail, rinne sainfhoirme agus deonaigh ar fud an domhain an obair. Ochtar aistritheoirí a bhí i gceist agus chuir siad Gaeilge ar os cionn 60,000 téarmaí agus teachtaireachtaí.

Chuir an tionscadal le bunachar sonraí de theangacha a úsáideann comhlachtaí eile ina gcuid áiseanna bogearraí. Sin é an *Common Locale Data Repository* (CLDR), bunachar sonraí comhoibritheach a úsáidtear chun bogearraí a chur in oiriúint do theangacha.

Chun Gaeilge a úsáid in Gmail, déan mar a leanas: cliceáil ar an roth ar bharr an scáileáin Gmail ar thaobh na láimhe deise agus roghnaigh ‘settings’. Roghnaigh *Gaeilge* ar an roghchár anuas sa rannóg teangacha ar bharr an leathanaigh. Cliceáil ar ‘save changes’ ag bun an leathanaigh.

Státseirbhísigh na haon teanga

Scéala fíor-Éireannach ag *Tuairisc.ie* nach scéala nua é, is dócha: ‘Léiríonn figiúirí nua nach bhfuil sé ar chumas ag breis agus 95% d’fhostaithe i dtí cinn déag de ranna rialtais a gcuid oibre a dhéanamh i nGaeilge’.¹ Duine ar bith sa Roinn Post, Fiontar agus Nuálaíochta, 1% i Roinn an Taoisigh, 1% san Roinn Caitheachais Phoiblí agus Athchóirithe, 1,5% sa Roinn Talmhaíochta, 2% sa Roinn Cosanta, 2% sa Roinn Sláinte 2.3% sa Roinn Airgeadais (2.3%). Agus níl sa mhéid ach cuid den iomlán.

Comhartha dóchais, ar shlí, is ea an Roinn Gnóthaí Eachtrachta agus Trádála, áit a bhfuil 20% den fhoireann in ann a gcuid oibre a dhéanamh trí Ghaeilge. Tá 11% den Roinn Ealaíon Oidhreachta agus Gaeltachta in ann a gcuid oibre a dhéanamh trí Ghaeilge, ach mar a deir an t-alt, bheadh foireann iomlán rannóg na Gaeltachta sna Forbacha i nGaeltacht Chonamara san áireamh sa chéatadán sin.

Tharraing an scéal seo freagra ó Dhonncha Ó hÉallaithe, eolaí ar staitisticí na Gaeilge agus fear cáinte agus feannta sna cúrsaí seo. Molann sé beartas nua: Gaeilge a mhúineadh don mionlach a bheadh ag iarraidh í a fhoghlaim, 25 pointe breise a thabhairt dóibh siúd a dhéanfadh í ag Ardleibhéal (mar atá ag an Mata); ardcumas a éileamh orthu siúd a fhaigheann B nó A san Ardleibhéal agus é sin a bheith mar bhuntáiste soiléir acu más áil leo cur isteach ar phost sa státseirbhís. Beartas stuama, dar linn.

¹ <http://tuairisc.ie/gan-cumas-gaeilge-ag-95-dfhostaithe-i-13-roinn-rialtais/>

Sliocht as *An Bíobla Naomhtha* le haghaidh na Nollag

Foilsíodh *An Tiomna Nua* i nGaeilge sa bhliain 1602 tar éis do roinnt scoláirí é a aistriú sa 16ú haois. (Níorbh fhéidir *An Sean-Tiomna* a fhoilsiú go dtí an bhliain 1685.) Bhí éileamh air ar feadh trí chéad bliain agus seo againn sliocht as a bhaineann le séasúr na Nollag. Rinneadh an litriú a nuachóiriú beagán ach fágadh leaganacha mar *do bhíodar aoirí* (bhí aoirí) agus foirmeacha den tabharthach mar *i gcathraigh* (i gathair) agus *i ngioblaibh* (i ngiobail).

Lúcás, II, 8-21.

8. Agus do bhíodar aoirí sin sa dúiche sin ina gcónaí amuigh, agus ag déanamh faire oíche ar a dtréad.
9. Agus féach, do sheas aingeal an Tiarna láimh leo, agus do shoilsigh glóir an Tiarna ina dtimpeall: agus do ghabh eagla mhór iad.
10. Agus dúirt an t-aingeal leo: Ná bíodh eagla oraibh: óir, féach, táim ag soiscéaladh daoibh gairdeachas mór, a bhíos do gach uile phobal.
11. Óir rugadh an Slánaitheoir daoibh inniu (.i. Críost an Tiarna), i gcathraigh Dháibhí.
12. Agus ag so comhartha daoibh: gheobhfaidh sibh an leanbh ceangailte i ngioblaibh, ina luí i mainséar.
13. Agus do bhí go tobann cuideachta mhór de shlua neamhaí i bhfochair an aingil ag moladh Dé, agus ag rá,
14. Glóir do Dhia sna hardaibh, agus síocháin ar an dtalamh, dea-thoil do na daoinibh.
15. Agus tharla, mar d'ímíodar na haingil uathu ar neamh, go ndúradar na haoirí le chéile, Imíom anois don Bhetléem, agus féacham an ní seo do rinneadh, a d'fhoilsigh an Tiarna dúinn.
16. Agus tháingadar go deithneasach, agus fuaradar Muire agus Íósaph, agus an naí ina luí i mainséar.
17. Agus an tráth do chonaiceadar sin, d'aithriseadar an ní a dúradh leo i dtimpeall an linbh sin.
18. Agus na huile dhaoine dá gcuala seo do ghabh iontas iad fa na nithibh a dúradar na haoirí leo.
19. Ach do thaiscigh Muire na briathra so uile, dá mbreathnú ina croí.
20. Agus d'fhilleadar na haoirí, ag tabhairt glóire agus ag moladh Dé trí gach ní dá gcualadar agus dá bhfacadar, mar a dúradh leo.
21. Agus an tan do comhlíonadh ocht lá chun an libh do thimpeallghearradh, tugadh ÍOSA mar ainm air, .i. an t-ainm do ghair an t-aingeal de sul do gineadh i mbroinn é.

Breith Chríost ó Hortus deliciarum (*Garraí an Aoibhinn*), ciclipéid a chum Herrad ó Landsberg (c. 1130-1195), máthairab Mhainistir Hohenburg san Alsáis.

Muscaedóirí agus fir phíce (athléiriú stairiúil)

Wikipedia Commons

‘Irish invaders’: na Gaeil i gCogadh Cathartha Shasana

I ndiaidh na bliana 1640, le linn an chogaidh idir Parlaimint Shasana agus Séarlas I, ba mhór an eagla a bhí ar mhóran Sasanach go ndéanfaí ionradh ar Shasana. Ba iad na hÉireannaigh an phríomhnamhaid sa chás seo agus Sasanaigh ag cuimhneamh ar éirí amach na nGael sa bhliain 1641 agus ar an ár a lean é (ár a ndearnadh áibhéil mhór air sna tuairiscí). Mhéadaigh an eagla seo idir na blianta 1638 agus 1646.

Is é an staraí Mark Stoye is túisce a tharraing aird ar thaobh eitneach Cogadh Cathartha Shasana. Áitíonn sé gur cuireadh ‘New Model Army’ Chromail ar bun mar arm fíor-Shasanach a bheadh in ann ag fórsaí coimhthíocha. Más ea, bhí éifeacht leis: chuir sé an Bhreatain Bheag agus an Choirn faoi smacht arís agus díbríodh eachtrannaigh. Orthu siúd bhí na hÉireannaigh a tugadh anall chun fórsaí an Rí a threisiú.

Bhí dianghá ag Séarlas I le saighdiúirí agus fáilte aige roimh thrúpaí athneartaithe ó Éirinn. Sa bhliain 1643 is mó a tháinig siad agus mórán ina measc a rugadh i Sasana nó sa Bhreatain Bheag agus a bhí ag teacht abhaile. Ach luaigh tuairiscí na linne saighdiúirí eile nach raibh Béarla acu, agus luann Stoye ‘the habitual tendency of the Parliamentary intelligencers to assume that any group of enemy soldiers who did not speak English were as likely to be Irish as they were to be Welsh (or, indeed, Cornish)’.²

Is léir anois nár mhór an líon saighdiúirí, idir Shasanaigh, Bhreatainigh agus fíor-Éireannaigh, a tháinig i dtír: naoi míle duine, b’fhéidir, agus roinnt ban ina measc mar chosmhuintir. Ní bheadh de Ghaeil ina measc ach cúpla míle duine: cainteoirí Gaeilge i dtír an Bhéarla.

Bhí baint ag an scéal seo le Murchadh Ó Briain (1618–1674), an chéad Iarla Inse Uí Chuinn, agus Murchadh an Dóiteáin mar leasainm air de bharr an scriosta a rinne sé i gCúige Mumhan i rith cogaí na 1640í. Chuaigh sé leis an gcreideamh nua, agus bhí sé ar na huaisle Protastúnacha ba mhó le rá in Éirinn, cé go ndearna sé saighdiúireacht leis na Spáinnigh san Iodáil idir na blianta 1636 agus 1639. D’fhill sé abhaile, agus nuair a d’éirigh na hÉireannaigh amach sa bhliain 1641 thaobhaigh sé leis na coilínigh Shasanacha. Thug sé cúig reisimint chun Sasana leis chun cuidiú leis an Rí, ach nuair a theip air post Uachtarán Chúige Mumhan chuaigh sé i bpáirt le lucht na Parlaiminte. Thaispeáin sé an miotal a bhí ann mar cheannasaí nuair a bhris sé airm na Cónaidhme Caitlicí. Ach tháinig inní air nuair a chonaic sé na radacaigh i bParlaimint Shasana ag milleadh faoin Rí agus thaobhaigh sé leis na Ríogaithe arís. Ní raibh an rath céanna air an uair seo: theip air an fód an sheasamh i gcoinne fhórsaí na Parlaiminte. Fuair sé a chuid tailte i gCúige Mumhan ar ais nuair a tháinig Séarlas II i gcoróin.

Ní mór an t-iontas go ndeachaigh cuid mhór de na trúpaí Protastúnacha ó Éirinn (‘English-Irish’) i leith na Parlaiminte agus iad i Sasana. Ach tháinig fearg ar na Ríogaithe nuair a thréig roinnt mhór de na Gaeil féin an Rí.

² Stoye, lch 55.

Bhí an chuid is mó acu le fáil i reisimintí Mhurchaidh agus an Tiarna Broghill agus iad faoi cheannas Éinrí Uí Bhriain, deartháir Mhurchaidh. Throid siad in Dorset in iardheisceart Shasana agus d'éirigh go maith leo, ach nuair a diúltaíodh uachtarántacht Chúige Mumhan do Mhurchaidh rinne na Brianaigh comhréiteach leis an bParlaimint agus lean a gcuid saighdiúirí iad.

Bhí an dearg-ghráin ag saighdiúirí Parlaiminteacha ar thrúpaí ó Éirinn i Sasana, agus is minic a maraíodh príosúnaigh Éireannacha. Bhí paimfléadaithe agus iriseoirí de chuid na Parlaiminte coipthe go maith agus fíoreagla le haithint ar an áibhéil acu: iad á áitiú go raibh fonn ar na 'Irish rebels' cuid mhaith de phobal Shasana a choscáirt – 'to put the English in England that side with the Parliament to the sword, both men, women and children'.³ Deirtí gurbh fhíochmhaire na mná a tháinig leis na trúpaí Éireannacha ná na fir féin. I Mí Dheireadh Fómhair d'fhógair an Pharlaimint gur chóir príosúnaigh Éireannacha a bhású gan trócaire; i ndáiríre, áfach, bhí na ceannairí Parlaiminteacha níos séimhe agus fonn mór orthu pé trúpaí Éireannacha a bhí ann a chur ar ais chun a dtíre féin. Cuireadh caibidlí rúnda ar bun chun go gcuirí an rún sin i gcrích.

Ba chosúil na trúpaí Éireannacha seo lena leithéidí eile sa chogadh. Bhí lucht píce ann, clogad orthu agus cóta leathair orthu faoi na lúireacha. Bhíodh claíomh ar iompar acu agus píce sé troithe déag acu. Chosnaíodh na muscaedóirí ar mharcshlua an namhad agus théidís féin chun tosaigh ag ionsaí cos-slua. Ní bhíodh armúr ar na muscaedóirí féin. Ba é a bpríomharm siúd an muscaed lásain; chaithidís crios gualainne le dhá chartús déag agus piléar i ngach cartús, in éineacht le méid tomhaiste púdair.

Ba ghnách do mhná gabháil le complachtaí saighdiúirí agus a lán rudaí le déanamh acu – níochán, fuáil, dul ag triall ar uisce, fanacht i bhfeighil beithíoch. Níorbh fhéidir le harm ar bith teacht gan iad, ach is minic a mhaslaigh na Parlaimintigh na mná a bhí ag freastal ar shaighdiúirí Ríoga, go háirithe mná ó Éirinn. Thugtaí striapacha orthu agus bheidís i mbaol dá mbéarfaí orthu.

Le léamh:

Mark Stoye. 'Irish Invaders : Irish and 'Irish-English' Troops in England, 1642-1644' in *Soldiers and Strangers: An Ethnic History of the English Civil War*. Yale University Press 2005.

Murrough O'Brien, 1st Earl of Inchiquin, 1614-74: <http://bcw-project.org/biography/murrough-obrien-earl-of-inchiquin>

Barton Hacker & Margaret Vine (eag.). *A Companion to Women's Military History*. Brill Academic Publishers 2012.

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .

³ Luaite in Stoye, lch 66.

Leagan simplithe

‘Irish invaders’: na Gaeil i gCogadh Cathartha Shasana

Bhí eagla ar mhórán Sasanach i rith Chogadh na gCarad sa seachtú haois déag go ndéanfaí ionradh ar Shasana. Roimh na hÉireannaigh is mó a bhí eagla orthu. Bhí siad ag cuimhneamh ar éirí amach na nGael sa bhliain 1641.

Tharraing an staraí Mark Stoye aird stair eitneach⁴ Chogadh na gCarad.⁵ Dúirt sé gur cuireadh ‘New Model Army’ Chromail ar bun mar arm fíor-Shasanach a bheadh in ann fórsaí eachtrannacha a dhíbirt.

Bhí gá mór ag Séarlas I le saighdiúirí agus tháinig mórán acu ó Éirinn. Ach bhí mórán saighdiúirí ina measc a rugadh i Sasana nó sa Bhreatain Bheag agus a bhí ag teacht abhaile. Ní raibh ach cúpla míle Caitliceach ann: cainteoirí Gaeilge i lár Shasana.

Bhí baint ag an scéal seo le Murchadh Ó Briain (1618–1674), taoiseach Gaelach a dtugtaí ‘Murchadh an Doiteáin’ de bharr an scriosta a rinne sé i gCúige Mumhan. Ba Phrotastúnach é. Nuair a d’éirigh na hÉireannaigh amach sa bhliain 1641 thaobhaigh sé leis na coilínigh Shasanacha. Thug sé cúig reisimint chun Sasana leis chun cuidiú leis an Rí. Theip air post tábhachtach a fháil ón Rí agus thaobhaigh sé leis an bParlaimint dá bharr. Ach níor mhaith leis na radacaigh⁶ i bParlaimint Shasana agus thaobhaigh sé leis an Rí arís.

I gceann tamaill thaobhaigh cuid mhór de na saighdiúirí Protastúnacha ó Éirinn leis an bParlaimint. Ach tháinig fearg ar na Ríogaithe nuair a thréig cuid de na Gaeil féin an Rí. Throid siad go maith i Sasana ach lean siad Murchadh agus a dheartháir nuair a thaobhaigh siad leis an bParlaimint.

Bhí gráin ag saighdiúirí Parlaiminteacha ar shaighdiúirí a tháinig ó Éirinn go dtí Sasana. Básaíodh a lán príosúnach Éireannach gan trócaire. Ach bhí fonn ar na ceannairí Parlaiminteacha saighdiúirí Caitliceacha ó Éirinn a chur ar ais chun a dtíre féin. Cuireadh caibidlí⁷ rúnda ar bun dá bharr.

Ba chosúil na saighdiúirí Éireannacha seo lena leithéidí eile sa chogadh. Bhí fir ann a raibh armúr orthu agus picí fada ar iompar acu, agus bhí muscaedóirí ann.

Ba ghnách do mhná gabháil leis na saighdiúirí. Bhíodh a lán rudaí le déanamh acu – níochán, fuáil agus rudaí eile. Mhaslaíodh⁸ na Parlaimintigh na mná a bhí ag freastal ar na saighdiúirí Ríoga mar striapacha, go háirithe má b’Éireannaigh na mná sin.

⁴ Eitneach - ethnic

⁵ Cogadh na gCarad – Civil War

⁶ Radacaigh - radicals

⁷ Caibidlí - negotiations

⁸ Maslaigh - abuse

Dánta Nollag

Trí Ríthe

Rinne sé samhradh tirim an bhliain sin:
bhraith siad é sin ag teacht aníos
faoi sholas do-ídithe,
an ghrian ina loscadh de lá,
na fógraí neoin ag rince d'óiche

Bhí taisce le fáil anseo, brabach éigin
nár léir dóibh fós is iad ina suí sa bheár:
d'ordaigh siad deoch eile, ag éisteacht
leis an ragairne, ar lorg leide
faoin mbealach a rachaidís,
faoin bhféirín ab oiriúnaí.

Breith

Ar éigin a d'aithin siad
an leanbh úd: arracht nó aingeal,
a shúile druidte i gcoinne
a raibh le teacht:
achrann is seachrán,
óráidí i bpáirceanna,
bás i ndroch-chuideachta:
is d'fhan a mháthair le tacsáí
ar thairseach an ospidéil
ag iarraidh an tairngreacht
a dhearmad.

Tá a lán dánta foilsithe ag Colin Ryan in Feasta (www.feasta.ie) agus An Gael (www.angaelmagazine.com).